

Kai Lemberg, Jan Magnussen:

Økologi, miljø og lokalstyre som en ny dimension i dansk politik

Artiklen behandler udviklingen af den nye politiske dimension ØKONOMISK VÆKST - ØKOLOGISK BALANCE og denne dimension i forhold til den almindelige politiske højre-venstre dimension. Der bringes eksempler fra den politisk-økologiske debat i bl.a. Norge, Sverige og Vesttyskland. De politiske partier i det danske folketing placeres forsøgsvis i et politisk rum bestemt ved de to dimensioner. Og endelig diskuteres den ny dimension i relation til den lokalpolitiske planlægnings- og miljø-debat.

Under et seminar i februar 1980 om "De politologiske aspekter ved by- og regionforskningen", arrangeret af Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråds udvalg for By- og Regionforskning, drøftede deltagerne indgående forskellige politiske perspektiver i forbindelse med by- og regionplanlægningen, fysiske miljøforhold og forholdet mellem planlægning på statsligt, regionalt og kommunalt niveau.

På statsligt niveau drejer planlægningen sig først og fremmest om gennem generelle økonomiske virkemidler som beskatning, penge- og rentepolitik, valutapolitik og senest indkomstpolitik (som i praksis betyder bremsning af lønstigninger) at søge at skabe stabile rammer for erhvervs- og beskæftigelsesudviklingen samt betalingsbalancen. Derimod er statens fysiske planlægning af beskedent omfang og mest knyttet til lovgivning om rammer.

Overgangen fra 1960'ernes økonomiske højkonjunktur til krise og nedgangskonjunktur i 1970'erne har logisk ført til, at 1960'ernes aktivt manipulerede blandingsøkonomi med hovedvægt på fuld beskæftigelse og udbygning af det sociale velfærdssamfund efter J.M. Keynes økonomiske principper gradvis er vejet for en mere liberalistisk-konservativ monetarisme med hovedvægt på inflationsbekæmpelse og kamp mod forringelsen af betalingsbalancen.

På amtsligt og kommunalt niveau derimod er den økonomiske planlægning i hovedsagen indskrænket til budgetplanlægning, mens hovedvægten ligger på den fysiske planlægning i form af regionplaner, kommuneplaner og lokalplaner (efter planlovreformen), og dermed på felter der i højere grad end den økonomiske politik direkte berører miljøkvaliteter og økologiske spørgsmål, og som mere umiddelbart vækker til forskelligt former for direkte borgerdeltagelse.

Det satte os på sporet af nogle tanker om politologiske dimensioner i debatten om beslutningsprocesserne omkring fysisk planlægning: byplanforhold, regionplanprincipper og landsplanprincipper samt miljøforhold. I anden omgang leder det videre til holdninger over for samfundsudviklingen mere generelt. Vi mener, at de politiske processer omkring disse spørgsmål bedre kan forstås, hvis man foruden den gammelkendte højre $\longleftrightarrow$ venstre dimension indfører en vækst $\longleftrightarrow$ miljø & økologi dimension, hvis vækstpol er sammenkædet med bl.a. centralisering og store enheder, emsn økologipolen er sammenkædet med bl.a. decentralisering og lokal selvbestemmelse.

Dette kan udtrykkes i den model, vi i denne artikel præsenterer. Den er tænkt som et bidrag til forståelsen af, hvordan de politiske partier i Danmark forholder sig til den nuværende samfundskrise i al almindelighed og til problemer med den overordnede fysiske planlægning i særdeleshed. Den er oprindeligt tænkt refererende til det landspolitiske, men den er også egnet til at forklare visse politiske blokdannelser, som kendes fra både det lokale og det regionale niveau flere steder i landet.

Den økonomiske krise

Den vestlige verden og ikke mindst Danmark er ude i en alvorlig økonomisk krise. Man diskuterer, om det er den alvorligste krise siden 30'erne, eller om krisen udvikler sig til den alvorligste overhovedet i dette århundrede. Men det er ikke afgørende i denne sammenhæng. Nu står vi midt i krisen, og samfundet vil givetvis gennemgå en væsentlig omstrukturering, inden vi er kommet igennem krisen. Men hvilken omstrukturering er nødvendig? Hvad skal vi give afkald på?

Den økonomiske krise har ikke sin primære forklaring i oliekrisen, men i markedssamfundets indbyggede mekanismer. Men oliekrisen har medført en alvorlig forværring af den økonomiske krise. I økonomisk-politisk forstand er oliekrisen snarere de olieproducerende staters

modspil over for de vestlige industrilandes overproduktion og overforbrug (overakkumulationen). De vestlige industrilande viste ingen reel bekymring over for udsigterne til energi- og råstofmangel. De fandt det ikke nødvendigt at formulere politikker for opbremsning af produktion og forbrug. Tværtimod var fortsat økonomisk vækst midlet til opnåelse af både materiel og immateriel velfærd.¹

Der står vi så i dag. De fleste politiske partier, bl.a. Socialdemokratiet, baserer stadig deres økonomiske politik på Keynes' økonomiske teori, hvorefter økonomisk tilbageslag kunne modvirkes gennem øget produktion sat i gang ved øget offentligt forbrug og underbudgettering.² Det kunne ske ved oprustning eller øgede offentlige investeringer i infrastruktur, som vi så det herhjemme med bygningen af Lillebæltsbroen, Storstrømsbroen etc., og ved udbygget socialpolitik. Men Keynes' økonomiske teori kommer til kort i inflations-samfundet.

Danmark kommer ikke gennem denne krise uden en reduktion af det offentlige og det private forbrug. Det er en ny situation, og den kræver nye politikker. Og det er ikke blot et spørgsmål om klassekamp: "Vækstkapitalismen er død. Vækstsocialismen, der ligner den som en bror, genspejler det forvredne billede af fortiden, ikke af fremtiden. ... Vækstkapitalismen er i krise, ikke bare fordi den er kapitalistisk, men også fordi den baserer sig på vækst", siger André Gorz.³

Den økologiske krise

Overakkumulationen i produktion og forbrug gav ikke blot økonomisk krise. Den ligger også bag den økologiske krise.

Menneskets magt over naturen og mulighed for at gribe forstyrrende ind i naturens balance er ikke af ny dato. Således forvandlede ved statsmagtens indgreb de danske egeskove til lineskibe allerede før industrialismens gennembrud.

---

1) Vækstfilosofien diskuteres i planlægnings-sammenhæng i Kai Lemberg, "Ideologien bag Planlovreformen i 1970'erne", Retfærd, 12, p. 45, Århus, 1979.

2) J.M. Keynes, The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936. Senere udbygget af talrige økonomer som Hicks, Beveridge, Kaldor og Samuelson.

3) A. Gorz, "Økologi og frihed", Naturkampens skriftserie, nr. 1, 1979, p. 7.

Efter århundreders rovdrift, som under kapitalismens dynamiske vækst kom ind i en stadig forstærket vækst, står vi nu i en alvorlig økologisk krise, som i mindst tre dimensioner øver indflydelse på og begrænser samfundets udviklingsmuligheder og samfundsøkonomien:

1. Nedslidning af miljøet og forstyrrelser af naturlige kredsløb.

Dette omfatter byudviklingens arealforbrug, vandforbrug og spildevandsudledning fra industri og boliger samt røg, støj og anden forurening. I generationer har vi trukket på disse balancer, men først nu viser konsekvenserne sig for alvor. Oven i den økonomiske krise skal både det offentlige og private erhverv investere store summer i miljøforbedrende foranstaltninger ved nyanlæg og ved reovering af eksisterende anlæg. De samfundsøkonomiske konsekvenser af fortsat vækst under skyldigt hensyn til miljøet er uoverskuelige, og det samme er de økologiske konsekvenser af at undlade at genoprette de naturlige balancer.

2. Ressourceknaphed. Forudsigelserne om ressourceknaphed blev fremsat i 1972 i "Limits to Growth" og "A Blueprint for Survival",⁴ men først efter oliekrisen blev det almindeligt accepteret, at vi var ved at opbruge ressourcer som f.eks. olie og sølv, som ikke gendannes hurtigt nok i naturen. Det stiller nye krav til teknologisk udviklingen, og industrien må i dag anvende store summer på at forske i udviklingen af alternative syntetiske stoffer til erstatning for kendte råstoffer, som er ved at slippe op.

3. Den medicinsk-kemiske stofeksplosion. Netop udviklingen af de nye syntetiske stoffer, tilsætningsstoffer, medicin m.v. rummer det tredje miljøproblem. Mængden af nye stoffer i den kemiske forskning fremkommer med en eksplosionsagtig fart, så konsekvenserne af deres anvendelse er ukendt, når de kommer frem.

Den økologiske krise har resulteret i en økologisk livsholdning og en voksende bevidsthed omkring det lokale miljø - en ny og endnu temmelig famlende ideologi, som på mange måder præger meningsdannelsen i dag. Den rækker fra landsbybevægelse og beboerprotester mod store offentlige planer til antiatomkraftbevægelsen og Folkebevægelsen mod EF, som alle har karakter af græsrodsbevægelser. Det er en ideologi, som ikke kan forklares med sædvanlige højre-venstre mod-

---

4) The Ecologist, A Blueprint for Survival, 1972; Meadows et al. (MIT), The Limits to Growth, 1972.

sætninger i det politiske liv. Den er snarere antagonist til økonomisk vækst, som dyrkes med lige stor iver i det kapitalistiske Vesten og de kommunistiske østlande.

Den politiske krise

Efterhånden som den økonomiske krise og den økologiske krise uddybes, og de store økonomisk-politiske problemer bliver meget komplicerede og uigennemskuelige, svækkes hos dele af befolkningen tilliden til politikerne. På den ene side opstår kravet om det lokale samfunds og den lokale gruppes med- eller selvbestemmelse, som reaktion på at man føler sig som offer for en udvikling, som ikke respekterer det lokale samfunds behov og tradition.

På den anden side opstår der reaktioner inden for det parlamentariske system, hvor partier spaltes og nye opstår vendt mod de gamle. På det lokale plan opstår tværpolitiske miljølister o.l. Det er de politiske partiers krise, som også har resulteret i, at antallet af partier i Folketinget i dag er 11 mod 5 i 1972.

Som en tredje tendens i det politiske liv kan man konstatere, at klassekampprelationer spiller en vigtig rolle i den umiddelbare politiske fremtræden. Ikke mindst når man skal forklare tilstedeværelsen af de mange partier, bliver klassekampen eller højre-venstre modsætningen en utilstrækkelig forklaring. Disse tendenser kan man tilsammen betegne det repræsentative demokratis krise.

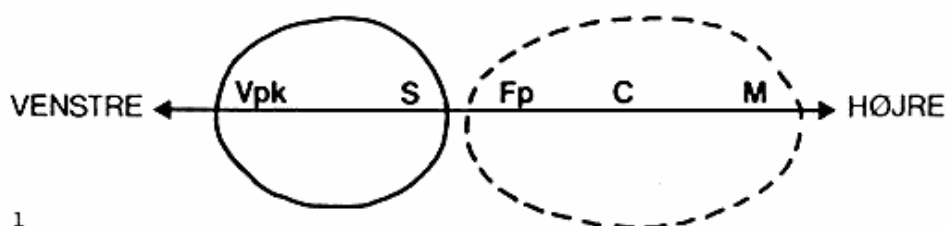
Det er her, vi mener, introduktionen af en ny dimension økonomisk vækst kontra økologisk balance letter forståelsen.

Et svensk eksempel

Efter 46 års ubrudt socialdemokratisk regering i Sverige resulterede valget i 1976 i en borgerlig regering bestående af Centerpartiet, Folkpartiet og Moderata samlingspartiet. Statsminister blev Thorbjörn Fälldin, som havde bremset sit partis nedgangslinie på sin anti-atomkraftkampagne. Evert Vedung har illustreret den svenske blokpolitik som vist i fig. 1.⁵

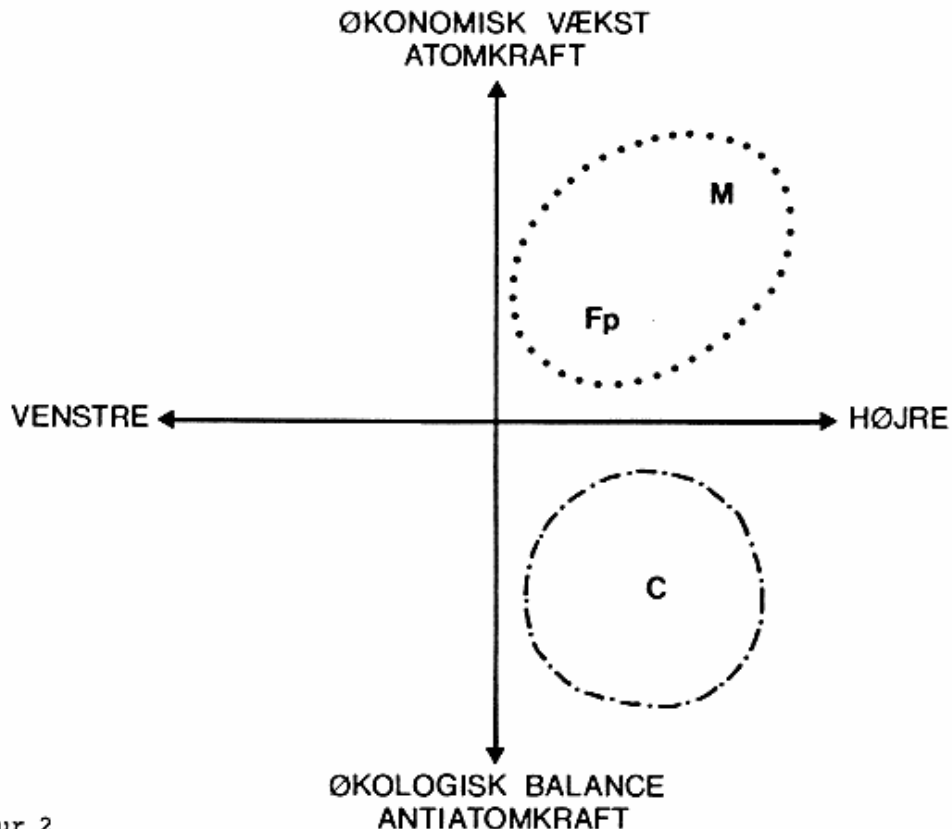
5) Evert Vedung, "Kärnkraften ger ny blockbildning i politiken", i Tvärnsnitt, nr. 1, 1979, jvf. også Politica, nr. 1, 1980, pp. 108-139.

Figur 1

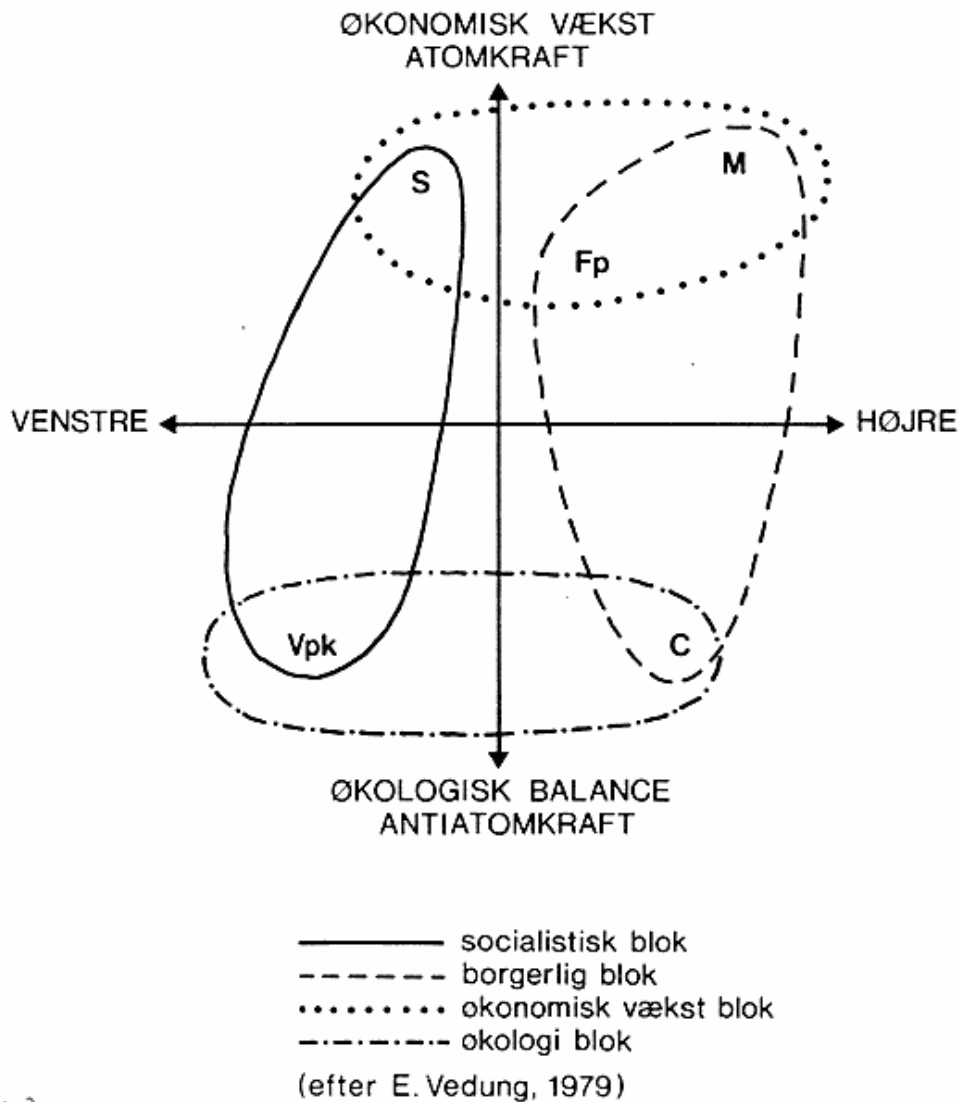
Den borgerlige trepartiregering var imidlertid lige fra begyndelsen splittet på spørgsmålet om atomkraft. Fälldin var valgt på løfter om en afvikling, men måtte for ikke at sprænge regeringen gå på kompromis i spørgsmålet om udbygning af reaktorerne 11 og 12. Pressen talte om brudte valgløfter, og i opinionsundersøgelser gik centerpartiet tilbage. I efteråret 1978 skulle Ringhals 3 og Forsmark 1 tages i brug, og da centerpartiet endelig stod fast på kravet om en folkeafstemning, blev regeringen spaltet den 5. oktober 1978.

Denne regeringsspaltning kan bedst opfattes som udtryk for, at modsætningerne i dimensionen økonomisk vækst - økologisk balance blev større end sammenholdet i dimensionen højre-venstre. Dette illustreres i fig. 2.

Figur 2

Vedungs artikel er en god illustration af, hvordan atomkraftdebatten i Sverige gav en ny blokdannelse i politikken. Forud for folkeafstemningen i foråret 1980 er denne dimension stadig gældende: Vensterpartiet kommunisterne og Centerpartiet samarbejder omkring et NEJ til atomkraft. Folkepartiet og Moderaterna støtter sammen med Socialdemokratiet en fortsat atomkraftudbygning til 11-14 reaktorer. Man taler ligefrem om en mulig ny politisk alliance mellem socialdemokrater og Folkpartiet, baseret på fortsat atomkraftudbygning (se Fig. 3).

Figur 3

Teoretiske bidrag til debatten omkring økologiske holdninger til
samfundsudviklingen

Fra gammel tid har marxistiske teoretikere angrebet det kapitalistiske markedssamfund, men i vid udstrækning på dette samfunds vækst-økonomiske præmisser: Kapitalismen blev angrebet dels for i praksis ikke at leve op til sine løfter om fortsat økonomisk vækst og velfærdsfremgang, dels for dens konsekvenser i retning af social ulighed, globale spændinger m.m. Dog gik angrebet også på kapitalismens fremmedgørelse af mennesker ved at berøve dem meningsfuldt arbejde og reel samfundsmæssig medindflydelse.

Men enkelte enlige svaler blandt vestlige fagøkonomer uden for marxismen førte angrebet mod det rige overflodssamfund primært som et angreb på selve vækstfænomenet og dets skadevirkninger på miljøet og den økologiske balance. Det gjaldt således E.J. Mishan,⁶ hvis angreb gjaldt selve det materielle velstandsbegreb i i-landene og dyrkelsen af bruttonationalproduktets (BNPs) størrelse som indikator for den rette politik. Ud fra mere filosofisk og politisk grundlag angreb Ivan Illich i mange skrifter hele grundlaget for effektivitetssamfundet.

Men det var Ecologist's "Blueprint for Survival" og Romklubbens "The Limits to Growth" (begge fra 1972, da vendepunktet fra økonomisk vækst og højkonjunktur til stagnation og krise var ved at indtræffe), som for alvor udløste en verdensomspændende debat om nye problemstillinger og et nyt værdigrundlag. Herunder er mange uden direkte engagement i klassekampen på arbejdsmarkedet - under indtryk af de gennem 1960'erne vundne materielle og sociale fremskridt og den statsmanipulerede blandingsøkonomi - tilbøjelige til at anse klassekampen og den praktiske politiks økonomiske problemstillinger som forældede. Man fandt, at de var afløst af mere fundamentale modsætninger mellem vækst og miljø-økologi, mellem store og små enheder i erhverv og infrastruktur, mellem centralstyre og lokalstyre, o.s.v.

Dette blev som regel pure afvist af fagforeningskredse og af pragmatiske politikere på både højre- og venstrefløj, som fastholdt nødvendigheden af økonomisk vækst, bl.a. for at få råd til en miljøpolitik.

---

6) E.J. Mishan, Growth - the Price We Pay, 1969.

Den hollandske socialist Sicco Mansholt gik i sit berømte manifest i 1972 til EFs daværende præsident ind for, at EF skulle føre en økonomisk politik for ikke-vækst baseret på fødselskontrol, genbrug og miljørene varer, og at man burde forlade BNP-maksimering som indikator for den økonomiske politik. Det var naturligvis udsigtsløst i Europas mest vækstorienterede og centralistiske politiske organisation på overnationalt niveau, men førte til, at EF lancerede miljøpolitiske og regionalpolitiske tiltag som korrigerende supplement til den fortsat markedsøkonomisk orienterede vækstpolitik.

Blandt de skarpe kritikere af disse forsøg på at forlige den nye økologiorientering med den gamle vækstorientering var bl.a. Schumacher,⁷ som ud fra en økologisk og religiøs holdning argumenterede for en ny, stabil livsform med produktion i små decentrale enheder baseret på menneskers skabertrang. Ud fra sin psykoanalytisk orienterede marxisme fastslog Herbert Marcuse, at kapitalismens produktionsforhold er uløseligt forbundet med ekspansionstrang, og at ægte økologi fører ind i en militant kamp for en socialistisk politik,⁸ og André Gorz anførte i den allerede citerede "Økologi og frihed",² at "den økonomiske ekspansion har hverken bragt os retfærdighed, afspænding eller livsglæde", og at samfundets tiltagende institutionalisering nedbryder menneskers personlige ansvar, øger specialisering og professionalisering og dermed fremmer et samfund gennemtrængt af staten, med opblomstrende byråkrati og forfald af de grundlæggende frihedsrettigheder. Over for denne truende "teknofascisme" sætter Gorz et udtalt decentraliseret samfund med lokal bestemmelsesret, hvor vi skal arbejde mindre, forbruge bedre og integrere kulturen i alles dagligliv.

Fra et filosofisk udgangspunkt er et af de vigtigste bidrag i økologidebatten ydet af Arne Næss.⁹ Han opererer med en udførlig "stikordsliste" over hovedproblemstillinger i den dybtgående økolo-

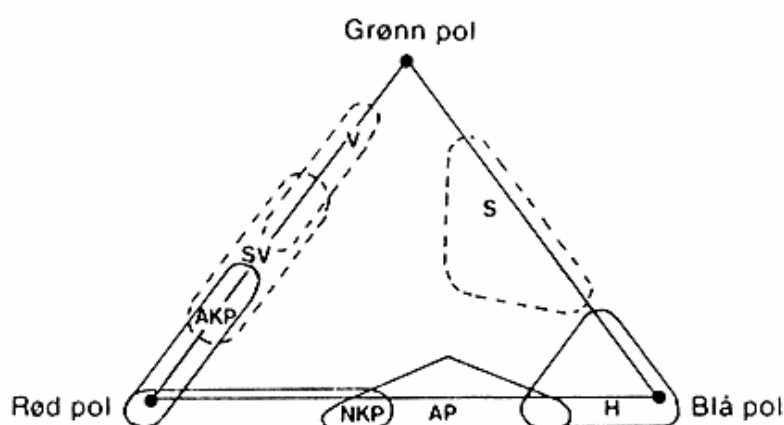
---

7) E.F. Schumacher, Vækst eller velfærd ("Small is Beautiful") 1973, (dansk udg. Gyldendal, 1975).

8) Se f.eks. Om grænser for vækst, økologi og klassekamp, NOAH, 1972 (Rundbords-samtale mellem Mansholt, Gorz, Edm. Maire, Edg. Merin og Marcuse).

9) Arne Næss, Økologi, samfund og livsstil, Oslo: Universitetsforlaget, 1976. En populistisk økologisk bevægelse i Norge med en beslægtet holdning udsprang af Erik Dammans opsigtsvækkende bog Fremtiden i våre hender, 1972.

giske bevægelse (modsat den mere overfladiske "forureningsbekæmpelse"), som bl.a. omfatter ressourcehensyn, befolkningsstabilisering, livskvalitet i stedet for materielt aspirationsniveau, decentralisering, lokalsamfund og distriktsudbygning (egnsudvikling). Ud fra disse elementer opstiller Næss en model for de politiske partiers økologiske orientering i form af en trekant med polerne Rød pol (socialistisk), Blå pol (borgerlig) og Grøn pol (økologisk), jvf. fig. 4, hvor Rød-Grøn har et radikalt fællesskab, Grøn-Blå et konservativt fællesskab og Rød-Blå et fællesskab tilknyttet storsamfund, centralisering og velstand.

Kilde: Arne Næss, Økologi, samfund og livsstil, p. 224.

Figur 4

Arne Næss' synspunkter ligger på flere måder nær Johan Galtungs. Han har (skarpere end Næss) kritiseret "Grænser for vækst"¹⁰ for dens systemteoretiske, "upolitiske" budskab i Malthus-traditionen, som gør den økologisk motiverede puritanisme acceptabel for den internationale elite og magtstruktur, og som risikerer fortrinsvis at føre til en kompenserende og kompletterende teknologi ("next big industry: environment improvement"!) og dermed en forenelighed med vækstteorien gennem større kontrol og centralisering. For Galtung som for Marcuse er den egentlige årsag til miljø- og økologiproblemerne profitmotivet i den kapitalistiske verdens produktionssystem og de sociale og globale vertikale samfundsforskelle. Dette fører bl.a. til fortætning af produktion og magt i vækstopoler. Galtung frygter derfor, at "økologismen" i dens "Grænser for vækst"-ud-

10) Johan Galtung, Økologi og klassepolitik, København: Chr. Ejlert Forlag, 1972.

formning snarere end at bidrage til et økologisk ligevægtssamfund vil skabe mere vækstpolitik gennem antiteknologier (til forureningsbekæmpelse m.m.), nyt ekspertvælde, centraliseret kontrol og planlægning, samt et fortsat herre/slave forhold mellem mennesket og naturen, kort sagt teknokratiske og administrative løsninger i stedet for politiske.

Kommunalreformen og Planreformen i økologisk perspektiv

På baggrund af denne globale ekskurs i den teoretiske debat omkring økonomisk vækst og økologisk balance vil vi søge at anvende den på danske forhold vedrørende fysisk planlægning og miljø. Den politiske ramme for behandlingen af disse spørgsmål er væsentligt ændret gennem to store reformkomplekser.

Det ene er Kommunalreformen, som omfatter sammenlægningen i 1970 af ca. 1500 kommuner til ca. 275 storkommuner, den påfølgende ændrede opgavefordeling mellem staten og kommunerne, hvorved staten overgik fra detailregulering og detailkontrol til rammelovgivning og decentraliseret planlægnings- og beslutningsmyndighed, og endelig byrdefordelingsændringen med overgangen fra en række sektorvis forskellige refusionsordninger o.l. til et system med bloktilskud, hvor beslutningsmyndighed og økonomisk ansvar i princippet skulle følges ad.

Det andet store reformkompleks er Planlovreformen, hvis hidtil gennemførte 3 etaper er Zoneloven 1969, der inddelte hele Danmark i byzoner og landzoner (det første skridt i den retning var Byreguleringsloven 1951, der banede vej for realisering af Fingerplanen for den storkøbenhavnske regionaludvikling), de to regionplanlove fra 1973 samt Kommuneplanloven af 1975. Hovedprincipperne i de sidstnævnte love er: 1) en forenkling og modernisering af den før mere spredte fysiske planlovgivning, 2) en decentralisering af kompetence til amterne (i Københavnsområdet til Hovedstadsrådet) for regionplanlægningen og til kommunerne for den lokale planlægning i form af kommuneplaner og lokalplaner, og 3) en inddragelse af borgerne i planlægningen gennem større offentlighed og mere og tidligere debat.

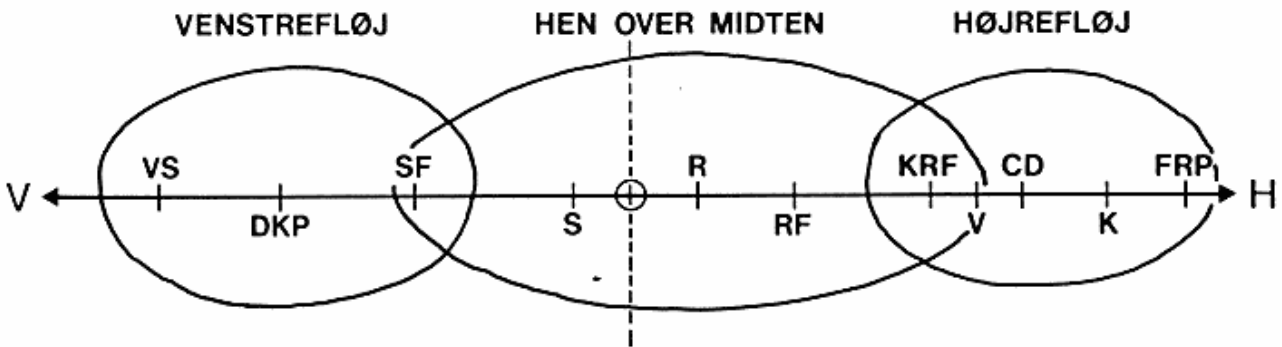
Som nærmere uddybet af Lemberg i tidsskriftet Retfærd (se note 1), ligger der bag Planlovreformen en ideologi i retning af en mere differentieret målsætning end 60'ernes tro på økonomisk vækst som

det afgørende mål og en supplerer af det repræsentative demokrati med en tovejskommunikation mellem borgere og kommunestyre (og regionalmyndighed) - hvorimod der ikke er uddelegeret egentlig myndighed til borgerne. Decentraliseringen fra stat til amter og kommuner gælder det nærmere indhold af regionalplaner og byplanlægning, mens staten har beholdt og i praksis skærpet den overordnede kontrol i form af rammestyling og stramme bloktilskud. Hele Planlovreformen har derimod ikke rørt ved selve fundamentet for den fysiske planlægning: at reguleringer og indgreb sker ud fra markedssamfundets fundamentale respekt for den private ejendomsret til jord og bygninger, det private initiativ i produktionen (herunder byggeriet) og markedsmekanismen.

Vækst kontra økologi som ny dimension i dansk politik

Efter at vi således har dokumenteret dimensionen økonomisk vækst - økologisk balance, vil vi prøve at detaljere ideologierne omkring den nye dimension i dansk politik. Af flere grunde synes danske forhold mere velegnede end f.eks. svenske til illustration af denne dimension, selv om den endnu ikke har givet sig så markant udtryk, som tilfældet var med den foran omtalte svenske regeringsomdannelse. Bl.a. fordi vi har dobbelt så mange partier i Folketinget som svenskerne har i Riksdagen, og fordi økologidebatten nok har været bredere i Danmark, og vore lovgivningsreformer har aktualiseret en del af disse spørgsmål.

Sædvanligvis plejer vi at indplacere de forskellige politiske partier på en akse, der spænder fra den yderste venstre fløj til den yderste højrefløj. Man kan skændes om den nøjagtige placering af de enkelte partier og i enkelte tilfælde om deres rækkefølge. Det skyldes bl.a., at flere af partierne har en vis bredde. Men placeringen i fig. 5 er vel ikke helt ved siden af:

Figur 5. De danske politiske partier placeret på en venstre-højre akse

Denne placering fremgår af partiernes holdning til en række principielle spørgsmål, som vist i fig. 6 med nogle eksempler.

VENSTRE		HØJRE
vægt på den offentlige sektor	↔	vægt på den private sektor
regulerende offentlige indgreb	↔	privat ejendomsret, markedets kræfter
offentlig planlægning	↔	det private initiativ
socialt boligbyggeri til udlejning	↔	privat byggeri, ejerboliger
særfordele til kollektiv transport	↔	investeringer til privat kørsel
gratisprincip for offentlige ydelser	↔	kostprincip for off. ydelser
prioritering af høje lønninger og socialpolitik	↔	prioritering af virksomheders overskud
prioritering af høj beskæftigelse	↔	prioritering af lave skatter

Figur 6. Karakteristiske venstre- og højrefløjsholdninger

Delingen i Venstre-Højre (V-H) i fig. 6 er en slags "idealdeling"; som i den praktiske politiks kompromisser og udvanding flyder lidt mere ud end figuren viser, især for partier nær midten. Således har Socialdemokratiet i stigende grad accepteret markedskræfterne, privat byggeri og ejerboliger, virksomhedernes konkurrenceevne og kostprincippet for offentlige ydelser. Omvendt har de fleste højrefløjs-

partier f.eks. accepteret mange regulerende offentlige indgreb, offentlig planlægning og begunstiging af kollektiv transport.

Denne klassiske V-H deling er gennem det seneste årti krydset af en ny deling, bestemt af den problemkreds, vi har behandlet i det foregående. I fig. 7 er vist nogle karakteristiske eksempler på holdninger, sædvanligvis forbundet med henholdsvis ønske om økonomisk vækst og ønske om økologiske hensyn og nærdemokrati (se næste side).

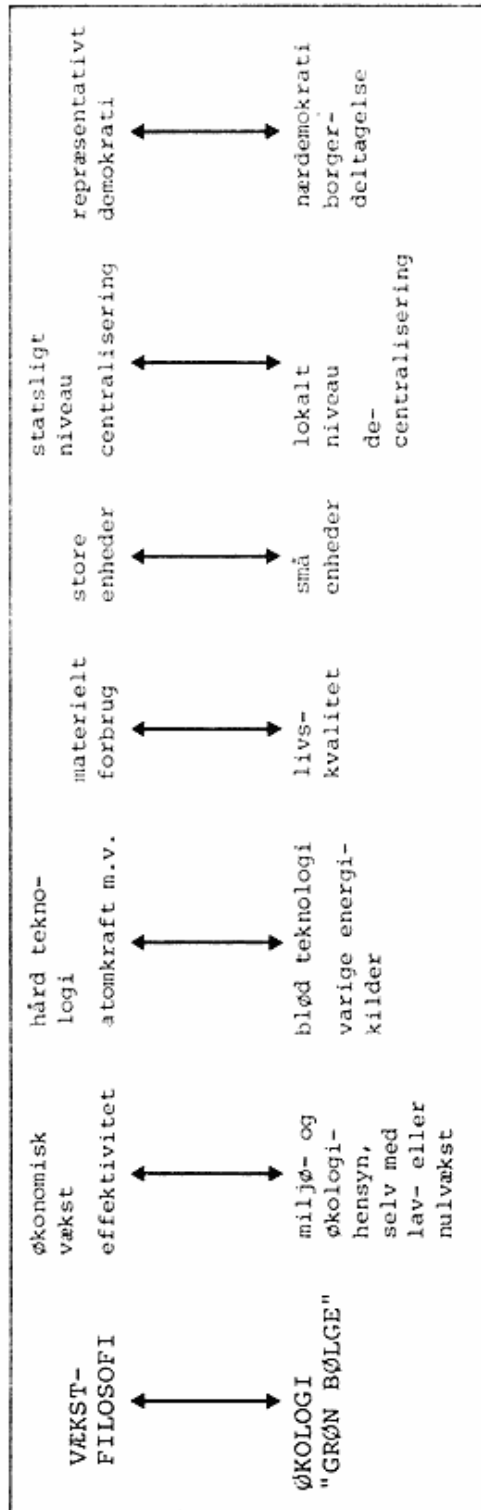
Heller ikke Vækst-Økologi dimensionen er entydig eller fastlåst. Man behøver ikke i alle henseender at høre hjemme i vækstpolen eller i økologipolen; men meget ofte følges de "øverste" og de "nederste" holdninger hver især.

I København f.eks. havde kommunalbestyrelsen i 1964 uden nævneværdig opposition truffet principbeslutning om etablering af et omfattende net af primærgader i delvis motorgadestandard for at imødekomme beregnede voldsomme biltrafikstigninger som resultat af en fortsat økonomisk vækst. Hertil hørte Lyngbymotorvejens indføring til centrum, anlæg af 6 andre radiale primærgader, Søringen og Godsbaneringen, store P-anlæg m.v. Dertil kom planer om 6-7 tunnelbaneanlæg, lufthavnens udflytning til Saltholm, en København-Malmö bro eller tunnel m.m. I midten af 1960'erne angreb FDM og folk fra Foreningen af Byplanlæggere i fællesskab tunnelbaneplanerne og pegede på, at den store trafikale vækst tværtimod ville komme på biltrafikken.

Men sidst i 1960'erne begyndte en opposition mod især de planlagte motorgader at vokse frem blandt beboere langs disse, blandt byplanlæggere, støjkyndige og miljøorienterede modstandere af at imødekomme vækstkravene. Politisk manifesterede modstanden sig efterhånden hos venstrefløjspartierne og repræsentanter for radikale, Venstre og Retsforbundet, mens bl.a. socialdemokrater og konservative længe fastholdt udbygningsplanerne.

Hvad der i 1970'erne tog livet af de store trafikinvesteringsplaner og især motorgadeplanerne var dog i første række, at staten - mere af fiskale end af miljømæssige grunde - trak sine finansieringsløfter fra de brølende tressere tilbage.

Parallelt hermed foregik udviklingen i de store udbygningsplaner for Vestamager. De kom til verden i løbet af 1960'erne og blev omkring 1970 bakket op af bl.a. konservative, socialdemokrater, SF

Figur 7. Karakteristiske vækstholdninger kontra økologiske holdninger

og kommunister, mens især radikale, Venstre og VS gik imod ud fra ønsker om at fastholde Vestamager som en grøn kile, at spare beko-
stelige infrastrukturinvesteringer ved en ny byudvikling og at und-
gå en større bytilvækst inden for Københavns kommune.

En dispositionsplan for Vestamager med 25.000 nye boliger, som havde fået Egnspanrådets støtte i 1971, blev vedtaget af Borger-
repræsentationen i 1973, men blev standset af Venstre-regeringen i
1974 med støtte i Folketingets flertal, og forladt af Hovedstads-
rådet (som afløste Egnspanrådet) i 1976. Motiverne hertil var især
ønsker om at reservere Vestamager som rekreativt område og en lands-
planmålsætning i retning af at decentralisere vækst i folketal og
erhvervsliv til provinsens udkantområder og fortrinsvis mindre byer.

Disse eksempler på en ændret holdning til konkrete store projekt-
er er karakteristiske for den øgede skepsis over for størst mulig
økonomisk vækst og den øgede kritik af de miljømæssige virkninger
af væksten, som voksede frem i hele Vesteuropa, efterhånden som
1960'ernes stærke økonomiske vækst ændredes til inflationær vækst og
stagflation - med fortsat stigende priser, lønninger, rentesatser
og skatter m.v., men stagnation i beskæftigelse og produktion.

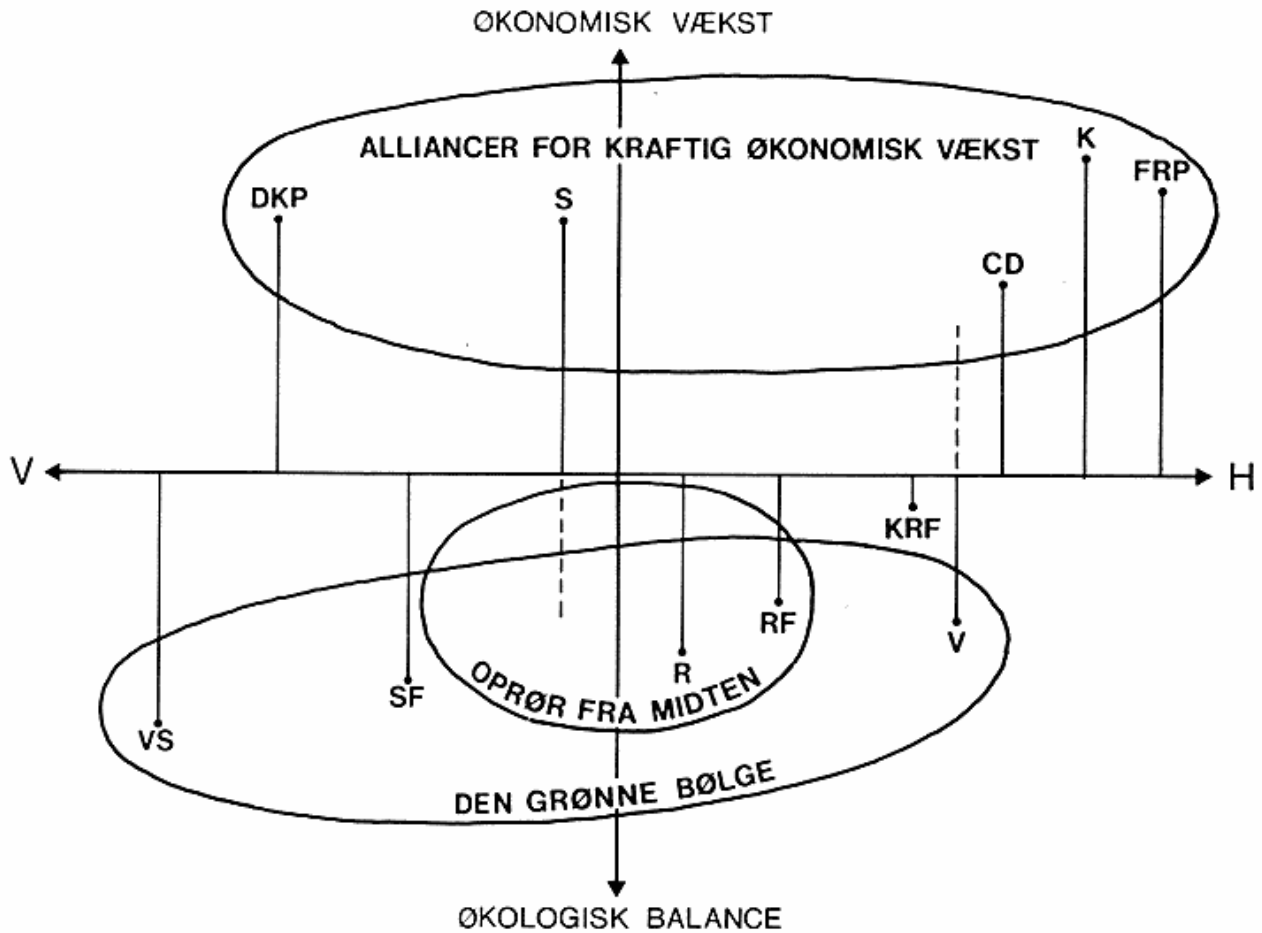
Den nye planlovgivning og miljølovgivning lægger både i formåls-
paragraffer og hele deres sigte større vægt end tidligere love på
miljøhensyn, decentralisering og borgerdeltagelse, og sigter på at
dæmpe de største byområders vækst. Men samtidig fastholder man en
målsætning om god samfundsøkonomi og økonomisk helhedsvurdering;
det statslige niveau bliver tilgodeset gennem rammelovgivning, di-
rektiver og vejledninger samt bloktilskuddenes omfang; og det repræ-
sentative demokrati får fortsat det sidste ord i alle væsentlige be-
slutninger.

En dansk model med de to dimensioner

Når vi nu vender tilbage til V-H akserne, er det for at krydse den med
nye dimensioner, som ikke var nær så fremtrædende i 1960'erne eller
tidligere, fordi de økologiske problemstillinger da endnu ikke var
blevet så akutte, og borgernes bevidstgørelse om miljøets og plan-
lægningens betydning for deres dagligliv var først ved at vågne i
1960'erne.

Resultatet af krydsningen af de to dimensioner fremgår af fig. 8.

Figur 8. De politiske partiers placering i kombineret Venstre-Højre dimension og Vækst-Økologi dimension

Priksignaturen ved S og V antyder, at fløje i disse brede partier optræder med en anden holdning end den principielle.

Vi skal straks erkende, at denne model som de fleste andre forklaringsmodeller er både generel og partiel og derfor må udelade andre relevante dimensioner. Diskussioner med politisk aktive inden for næsten alle partitilhørsforhold har vist os, at placeringen af de politiske partier i Danmark i vores model kan diskuteres, og for nogle partier er den ikke entydig. Men sammen med en betydelig faglig interesse udtrykt fra flere sider har dette netop været medvirkende til vort ønske om at lægge den frem til debat.

Man kan i hvert fald på baggrund af denne dobbelte partispredning over to dimensioner ikke genkende til nogle af de umiddelbart overraskende kombinationer, vi har set i folketingsforlig og kommunale budgetforlig og alliancer.

Mangfoldigheden af politiske partier karakteriserer først og fremmest det landspolitiske. I det lokale selvstyre har der typisk været færre partier repræsenteret, idet kun de største partier har haft en lokal organisation og været i stand til at opnå valg. På den anden side findes landet over i kommunalbestyrelserne et betydeligt antal repræsentanter for "upolitiske borgerlister", "tværpolitiske lister" og "miljølister", alle lister, som ikke kendes fra det landspolitiske.

De kommunalpolitiske lister uden for de politiske partier har tilsyneladende gennemgået en udvikling blot inden for de seneste ti år. "Den upolitiske borgerliste" var tidligere meget almindelig, især i de mindre kommuner. Med en svag politisk organisering og usikkerhed omkring, hvorvidt de landspolitiske partier kunne opnå valg lokalt, var de et samlingspunkt for de borgerlige stemmer, ofte omkring en enkelt markant personlighed. Til trods for det upolitiske i deres benævnelse kan disse lister således generelt placeres til højre på den almindelige venstre-højre akse.

Med de nye miljølister er billedet lidt anderledes. De er alle dukket op i løbet af 70'erne. De findes ofte i de større byer, og især i kommuner med en betydelig politisk organisation og bevidsthed og en udbredt debat. De er opstået rent lokalt, ofte med en konkret planlægningssag eller byggesag (vejprojekt, saneringsplan, centerplan etc.), som direkte anledning. De udtrykker en demonstration imod og en skuffelse og frustration over, at de politiske partier mangler evne til at optage nye synspunkter og holdninger. Det er den ufleksible klamren sig til gamle aftaler og tidligere trufne beslutninger, som ofte udløser miljølistens etablering og dens mobilisering op til et valg. Sådanne lister er blevet etableret og har opnået valg i Farum, Gentofte og Birkerød og flere andre steder. Til trods for at de hver for sig har en konkret lokalsag bag sig, fremtræder de med mange lighedspunkter. Et gennemgående træk er således, at de tager klart stilling til vækst-økologi-dimensionen, mens deres placering på venstre-højre akse er mere diffus.

Inden for det felt, som vi i modellen kalder "Alliancer for kraftig økonomisk vækst", kan der nævnes mange eksempler på mere eller mindre fasttømrede samarbejdsforhold, som samler partier fra både højre og venstre. Som et enkelt eksempel kan nævnes Hovedstadsrådet, hvor planlægnings- og miljø-sager fremlægges for rådet på baggrund af indstillinger fra den socialdemokratisk-konservative samarbejds-linie. Der er næppe tale om en velorganiseret opposition til denne linie, men de fleste spørgsmål, ændringsforslag etc. formuleres af partier, som vi i modellen placerer i "den grønne bølge", dvs. fra VS, SF, Radikale og Venstre. Man kan derfor karakterisere planlægningsdebatten i Hovedstadsrådet som en debat, som ikke i væsentlig grad præges af venstre-højre modsætninger, men snarere er en dialog mellem økonomisk vækst og økologisk balance. Disse forhold kan iagttages mange andre steder end i Hovedstadsrådet, og der er måske tale om en situation, som er ved at blive almindelig i dansk planlægnings-politik.

Som et eksempel på utopisk politik har vi indtegnet feltet fra "oprør fra Midten", som naturligvis går hen over V-H aksens midte, men ligger nede i økologifelterne.¹¹

Gentager vi billedet af partiernes placering V-H og Vækst-Økologi, kan vi illustrere nogle andre politiske konstellationer, jvf. fig. 9.

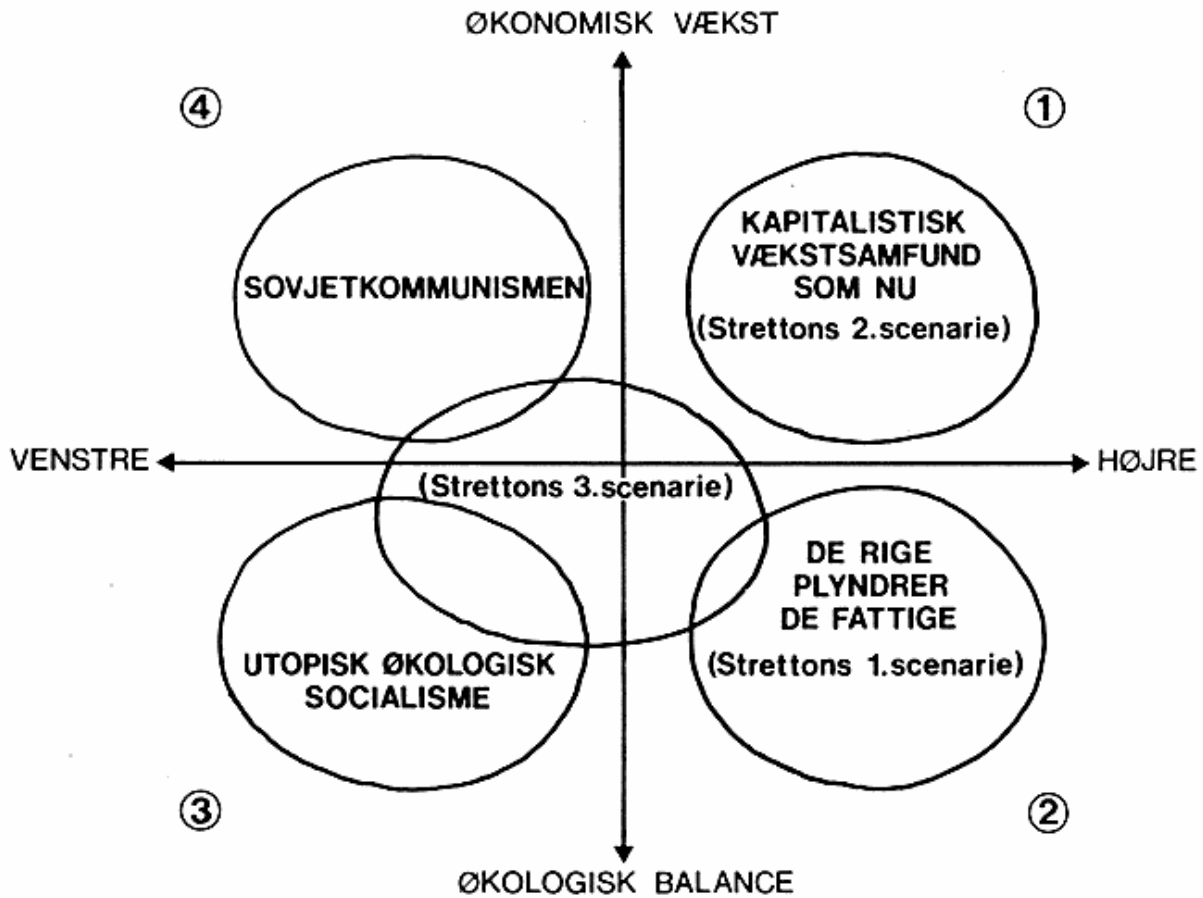
Vi har her forladt de særlige danske partiforhold for at illustre-re forhold af mere global karakter, som bl.a. André Gorz og Johan Galtung har fremhævet: at økologiske holdninger ingenlunde behøver at true det kapitalistiske samfund, og at udtalte vækstholdninger findes såvel i udpræget kapitalistiske lande som i kommunistiske lande. Vi kan tale om 4 kvadranter: (1) Højrefløjens vækstfilosofi, (2) højrefløjens økologer, (3) venstrefløjens økologer og (4) venstre-fløjens vækstfilosofi.

Nogle interessante scenarier er beskrevet af Hugh Stretton i hans bog med fremtidsversioner om Kapitalisme, socialisme og miljø.¹² Han forudsiger som en afskrækkende mulighed en alliance mellem den politiske højrefløj og de konservative miljøforkæmpere (betegnet "De rige udplyndrer de fattige"), sigtende mod hårdere arbejde,

---

11) Niels Meyer, K. Helweg Petersen og Villy Sørensen, Oprør fra midten, Gylden-dal, 1978.

12) Hugh Stretton, Kapitalisme, socialisme og miljø, 1976 (dansk udg., Arnold Busck, 1978).

Figur 9. Socialisme, kapitalisme, vækst og økologi

lavere løn og dyrere varer, så overforbruget kan holdes nede - hos de fattige. "Generationen efter miljørevolutionen martres af den kollektive erindring om det ko-te prægtige århundrede, da alt var anderledes"! Et andet scenarie beskriver Stretton som "Alt bliver ved det gamle"; det er kvadrant nr. 1 med fortsat vækst, inflation og ulighed og med alvorlige miljø- og ressourceproblemer, hvis bekæmpelse betales af masserne gennem "forureneren betaler"-princippet, hvor omkostningerne overvælttes på varepriserne. Endelig har Stretton et tredje scenarie, "Uro", der karakteriseres af større lighed og mere effektiv miljøreform og en tillempet keynesiansk økonomisk politik med moderat vækst inden for regulerede kapitalistiske rammer: en slags socialdemokratisk utopi uden karakter af ønskedrøm eller ideal og absolut ikke konfliktfri.

Modellens forklaringsevne skal naturligvis ikke overdrives. Den

illustrerer nogle nye politiske sammenhænge på tværs af vore klassiske partiplaceringer, som nok mest kan have relevans, når man ser på spørgsmål vedrørende miljø, økologi og fysisk planlægning og på forholdet mellem statsstyre, regionalt styre og kommunestyre samt mellem det repræsentative demokrati og lokale gruppers medindflydelse eller selvbestemmelse. Men man skal næppe søge alle emner presset ind i denne forklaringsmodel.